

Sosyal Devlette Sanat ve Sanatçının Korunması*

Gülnur ERDOĞAN

Giriş

Merkezinde insanın olduğu alanlardan biri, toplumsal niteliği ağır basan hukuk iken, bir diğer alan ise bireysel niteliği olan sanattır ve hukukun aksine kuralsızdır. Hukukun, kişiyi diğer bireye ve kamuya karşı koruma niteliği, sanatçı olan bireyi de korumayı kapsar. Bu koruma sanat ve hukuk arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Sanatçı ile eseri arasında bir ayrım yapılmaması Roma Hukuku'ndan kaynaklanan bir ilke olup, bu ilke ortaçağ boyunca da kabul görmüştür. Ayrıca, bugünkü Avrupa Hukuku'nun temellini teşkil eden Roma Hukuku, maddi-gayri maddi hak ayrımı yapmıştır. Eserlerin çoğaltılmasını, korunmasını sağlayan teknolojik gelişmeler ile eserlere daha fazla ve daha kolay ulaşılması sağlanmış, bu şekilde sanat eserine yani fikri ürüne ekonomik bir değer yüklenmiştir(1).

Tarihsel süreçte bu şekilde hukuk ile sanat-sanatçı-eser ile arasındaki bağ kurulmuş, sanatçı ve eseri koruma altına alınmıştır.

“Genel olarak devletin siyasal örgütlemesi ile sanatsal örgütlenme arasında doğal bir koşutluk bulunduğu bilinmektedir.”(2)

Bu koşutluk öncelikle anayasa ve yasalar açısından, daha sonra da siyasal ve toplumsal açıdan sanata ve sanatçıya bakış açısını incelemeyi gerektirmektedir.

1 Türk Anayasalarındaki Durum

Ülkemizde ilk kez, “sosyal devlette sanat” kavramı, sosyal devlet niteliğinin, devletin nitelikleri arasında sayıldığı 1961 Anayasasının “Bilim ve Sanat Hürriyeti” başlıklı 21.maddesi ile kullanılmıştır.

Bu madde ile “herkesin bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahip olduğu” düzenlenmiştir.

Aynı anayasanın 41.maddesi ile de sosyal devlete, herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlama ve sosyal-kültürel kalkınma için iktisadi plan yapma ödevi yüklenmiştir.

1982 Anayasasının devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen 5.maddesi ile devlete “... insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışma” görevi yüklenmiştir.

Yine anayasanın 42. maddesinde(3) devletin, kişilerin asgari kültürel ihtiyaçlarını tatmin etmesine dair bir düzenleme bulunmaktadır(4).

Anayasasının 49. maddesi ile de 1961 Anayasasının 41.maddesinde olduğu gibi, devlete “herkese insan haysiyetine yakışır asgari bir hayat düzenini sağlama” görevi verilmiştir.

“Düşünceyi Açıklama Ve Yayma Hürriyeti” başlıklı 26.madde de ise “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir” denilmektedir.

Anayasanın 27. maddesi ise BİLİM VE SANAT HÜRRIYETİ başlığını taşımakta olup, herkesin, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahip olduğuna dair bir düzenleme içermektedir.

Yazının konusunu da oluşturan ve sosyal devlette SANATIN VE SANATÇININ KORUNMASI

ise 1982 Anayasası'nda "SOSYAL GÜVENLİK HAKKI" başlığı altında düzenlenmiştir.

Madde 64 - Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

Belirtilen anayasa hükmü ile sosyal devlete sanat faaliyetlerinin ve sanatçıların korunması görevi verilmiştir.

Amir hükme göre, devletin görevi sadece sanat ve sanatçının korunması değildir. Devletin ayrıca sanatçı ve sanat eserlerinin değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alma yükümlülüğü de bulunmaktadır.

Kaldı ki, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı ve gelişmeyi sağlamak için ülke kaynaklarının kullanımını planlamak ve gerekli teşkilatı kurmakta devletin görevleri arasında sayılmıştır. (1982 An. Md.166)

2 Kanunlardaki Durum

Her ne kadar sanat ve sanatçının korunması, geliştirilmesi, desteklenmesi devletin anayasal görevi olsa da, bugün için sanat ve sanatçılar açısından sosyal devletin gereklerinin pek yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir.

Mevzuatımızda sanat ve sanatçıyı korumak, sanatı geliştirmek, sanat sevgisini yaygınlaştırmak için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin yeterli olduğunu ve anayasal görevin tam ve gereği gibi yerine getirildiği de söylenemez.

2.1 4848 sayılı Kültür Ve Turizm Bakanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanuna Göre Anayasanın 64.maddesinin İncelemesi:

4848 sayılı Kültür Ve Turizm Bakanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1.maddesi kanunun amacını belirtmiştir. Maddeye göre kanunun amacı, kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, kültür ve... konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulun-

mak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmaktır.

İş bu amaçların gerçekleştirilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı ve teşkilatı kurulmuştur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevleri arasında "Kültür ve... konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak,(Ek ibare: 28.12.2006- 5571 S.K./23.mad); yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları tarafından kurulan veya kamu personelini desteklemek için kurulan dernekler ve aynı amaçlarla Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflar dışındaki **asıl amacı kültür, sanat, turizm ve tanıtım faaliyeti olan dernek ve vakıflar ile özel tiyatrolar tarafından gerçekleştirilecek projelere nakdi yardımda bulunmak**, tarihi ve kültürel varlıkları korumak, kültür ve turizm alanlarında her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek, kültür ve turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek, gerektiğinde kamulaştırmak, bunların etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak" sayılmıştır. (4848 sayılı Yasa Md. 2)

Madde 2'de sayılan amaçların gerçekleştirilmesi içinse 7.maddede bakanlığın merkez teşkilatı kapsamında bir takım ana hizmet birimleri kurulması öngörülmüştür.

Bu birimler Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü vs. şeklinde belirlenmiştir.

Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün görevleri yasada;

a) Klasik, çağdaş ve geleneksel sanat akımlarını takip ederek, yurt içindeki sanat faaliyetlerinin milli kültür ve çağdaş anlayışa uygun olarak yürütülmesi ve yayılması, milletin bu yönden bilgi sahibi olmasını sağlamak,

b) Ulusal resim ve heykel sanatları ile geleneksel Türk süsleme ve el sanatları koleksiyonlarını geliştirmek,

c) Güzel sanatlara ilişkin çalışmaların sosyal ve kültü-

rel gelişme bakımından verimli olması için tedbirler almak,

d) Güzel sanatlar galerileri ile orkestralar, korolar, çalgı, ses ve halk oyunları toplulukları, resim ve heykel müzeleri kurulmasını teklif etmek ve bunlara ilişkin hizmetleri yürütmek,

e) Diğer ülke sanatlarının yurt içinde tanıtılması amacıyla tedbirler almak vs. olarak belirlenmiştir. (4848 sayılı Yasa Md.10)

Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü ise;

a) 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile verilen görevleri yürütmek,

b) Birliklerin idari ve mali yönlerden denetimini sağlamak,

c) Eser sahipleri ve birliklerle Bakanlık arasındaki ilişkileri düzenlemek,

d) Fikir ve sanat eserlerinin işaretlenmesi ile ilgili çalışmalarını yürütmek, kontrol etmek ve denetlemek,

e) 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ile verilen görevleri yapmak,

f) Milli varlıklarımızı yurt içinde ve yurt dışında tanıtmak amacıyla film gösterileri ve festivalleri düzenlemek veya desteklemek, belgesel filmler sağlamak, yaptırmak ve film satın almak,

g) Film, video ve benzeri konularda arşiv kurmak, geliştirmek ve faydalanılmasını sağlamak, gibi görevler için oluşturulmuştur. (4848 sayılı Yasa Md.11)

Bakanlığın bir diğer ana merkez birimi olan Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün görevleri ise aynı yasanın 13.maddesinde;

a) Güzel sanatlar alanında bilimsel araştırma, inceleme, yayınlar yapmak, arşiv kurmak, geliştirmek ve faydalanılmasını sağlamak,

b) Halk kültürlerinin, halk edebiyatı ve tiyatrosu, gelenek, görenek ve inançları, halk müziği ve oyun-

ları, sanatları, mutfağı, giyim, kuşam, süsleme ve benzeri bütün dallarında araştırma, derleme, inceleme ve diğer bilimsel çalışmalarını yapmak, yaptırmak, yayımlamak, tanıtmak,

c) (Değişik bent: 14.07.2004 - 5225 S.K./13.mad) Somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, arşivlenmesi, tanıtımı, tescili, bu kapsamda tespit ve tescil kurullarının oluşturulması, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında bu konuda koordinasyonun sağlanması, işbirliği geliştirilmesi,

d) Türkiye'de ve Türkiye dışında yaşayan Türklerin kültür varlıklarını, kültür anlaşmaları ve kültürel mübadele programları çerçevesinde araştırmak, incelemek, derlemek ve diğer bilimsel çalışmalarını yapmak, yaptırmak, bunları yayımlatmak, tanıtmak, açık hava müzelerine ve halk kültürleri arşivine kazandırmak,

h) Toplumda kültür ve turizm bilincinin geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak, bu amaçla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlamak,

ı) Kültür ve... ilgili kamu kuruluşları personelinin kültür ve turizm konularında eğitilmesini planlamak ve gerçekleştirmektir."

Tanıtmaya Genel Müdürlüğü ise 14.maddeye göre "her türlü imkândan yararlanarak, ülkemizin... kültürel, sanatsal ve... değerlerinin yurt içi ve yurt dışında tanıtımını yapmak, yaptırmak, bu amaçla yurt içinde ve yurt dışında seminer, sempozyum, kolokyum, kongre, fuar, sergi, festival, yarışma, gösteriler ve benzeri faaliyetleri düzenlemek veya düzenlenmiş olanlara katılmak, bu yönde faaliyet gösteren yerli veya yabancı, kamu veya özel kurum, kuruluş, topluluk ve kişileri desteklemek, yönlendirmek ve bunlar arasında gerekli işbirliğini sağlamak, bu tür faaliyetlerin ülkemizde yapılmasını özendirme, ödül vermek" gibi işler için görevlendirilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, sosyal devletin 1982 Anayasası'nın 64.maddesinde öngörülen sanatı ve sanatçıyı koruma ödevinin bir devamı olarak kurulmuş ve bu amaçla bakanlığın faaliyet göstermesi kuruluş ve teşkilat yasasıyla da amaç ve çalışma alanları görev olarak yüklenmiştir.

Ancak böyle bir bakanlığın kurulması, sosyal devletin, sanat ve sanatçıyı koruma ödevini

anayasanın amir hükmüne rağmen tam yerine getirdiği anlamına gelmemektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sitesinde(5) de belirtildiği üzere sağlıklı bir yapılanma ve işleyiş eksikliği olduğu sabittir. Bakanlıkça belirtildiği üzere;

Bakanlığa bağlı bir üst sanat kurulunun oluşturulması, (sanat politikaları belirlenirken yönetimle sanat kurumu temsilcilerinden bir komisyonun sanatsal anlamdaki sorunların çözümüne ışık tutması), sorunları daha başında belirleyen bir denetleme kurulunun oluşturulması, sanat kurumları arasında işbirliği, bilgi ve birikimin aktarılması, bakanlık kurumlarının sanat kurulundan idari birimine kadar yeniden yapılanması, bakanlığın kendi içinde sanat kurumlarının teknik ve sanatsal sorunlarının çözümlerine yönelik yeniden yapılanması, sanat kurumlarının sağlıklı gelişimi için buldukları illerde konservatuarlar açılarak alt yapının oluşturulması, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak sanat derslerinin çözümüne yönelik projelerin oluşturulması, sanat kurumlarının tamamen demokratik yapılanması, sanat kurumlarında yurtdışı bilgi ve görgü eğitimini özendirerek bireysel gelişimde rekabet ortamı yaratılması gerektiği belirtilmiştir.

Aslında bu liste uzayıp gitmekte ve pek çok eksiklik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Listeden de anlaşıldığı üzere ülkemizde hâlâ sanat politikalarını belirleyecek bir birim yoktur. Konuya dair en önemli eksiklik, **devletin bir sanat politikasının olmamasıdır.**

Zira bir sanat politikası belirledikten sonra, hedefler için çalışma yapılması mümkündür.

Ancak yapılan incelemelerde görülmüştür ki, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bir sanat politikasının olmadığını söylemek yanlış olur. Ülke yönetimine aday olan ya da ülkeyi yönetmiş pek çok siyasi partinin de belirli bir sanat politikası bulunmaktadırlar.

Bir başka önemli eksiklik ise **devletle bağlantılı sanat kurumlarının demokratik yapılanmasının olmamasıdır.**

2.2 5846 Sayılı Fikir Ve Sanat Eserleri Kanunu

1951 yılında kabul edilen Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, sanat ve sanatçının korunması için çıkarılmış en kapsamlı yasadır.

Yasanın çıkarılış amacı "fikir ve sanat eserlerini(6) meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yararlanma halinde yaptırımları tespit etmek" olarak belirlenmiştir. (Md. 1-Değişik: 21.2.2001 - 4630/1 md.)

Bu Kanun, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını, bu haklara ilişkin tasarruf esas ve usullerini, yargı yollarını ve yaptırımları ile Kültür Bakanlığının görev, yetki ve sorumluluğunu kapsamaktadır. (Md 1/A - Ek: 21.2.2001 - 4630/2 md.)

Yasaya göre:

Bir eserin sahibi, onu meydana getirendir.

Bir işleme eserin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir.

Sinema eserlerinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı, eserin birlikte sahibidirler. Cânlandırma tekniğiyle yapılmış sinema eserlerinde, animatör de eserin birlikte sahipleri arasındadır. (Md. 8 - Değişik: 21.2.2001 - 4630/5 md.)

Fikir ve sanat eserleri üzerinde sahiplerinin mali ve manevi menfaatleri bu kanun dairesinde himaye görmektedir.(Md.13)

Yasa da fikir ve sanat eserlerinin çeşitleri,

- İlim ve edebiyat eserleri
- Müzik eserleri,
- Güzel sanat eserleri

- Sinema eserleri,
- İşlenmeler ve derlemeler,
- Alenileşmiş ve yayımlanmış eserler olarak sayılmıştır.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, sanatçının ortaya çıkardığı eserden kaynaklanan mali ve manevi haklarını korumak için vardır.

Gerçekte ise sanat eseri gerektiği gibi korunamamakta, sanatçı da mali ve manevi olarak haklarını alamamaktadır.

Hemen herkesin korsan CD.lere, kitaplara ne kadar kolay ulaştığını düşünürsek -ki yasaya aykırı davranış sadece CD.ve kitapla sınırlı değildir- sanatı ve sanatçıyı koruma görevinin yerine getirilmediği sonucuna ulaşmak çok zor değildir.

2.3 6660 sayılı Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun

Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun, sosyal devletin, sanat ve sanatçıların korunması ve sanatın geliştirilmesi amacını gerçekleştirebilmesini sağlayabilecek en iyi düzenlemelerden biridir.

1956 tarihinde kabul edilen bu yasa ile güzel sanatlarda yetenekli çocukların devlet eliyle yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

1.madde ile "Güzel sanatlarda fevkalade icra ve ibda istidadı gösteren çocukları memleket dâhilinde veya yabancı memleketlerde Devlet hesabına yetiştirme..." amacı kanunda belirtilmiştir.

Kanunda sık sık güzel sanatlara yetenekli çocukların "devlet hesabına yetiştirilmesi" cümlesi kullanılmıştır.

Kanunun 3.maddesinde ise "...fevkalade istidatlı çocukların Devlet hesabına yabancı memleketlerde yetiştirilmelerinde ana ve baba veya bunlardan biri veya vasisi, bulunmadığı takdirde Maarif Vekâletince tayin edilecek, çocuğa bakmağa muktedir en yakın aile mensuplarından biri refakat edeceği" belirtilmiş, yine bu çocukların "memleket içinde

parasız yatılı olmayan müesseselerde yetiştirilmeleri halinde de aynı madde hükümleri" uygulanmıştır.

4.madde de ise "...fevkalade istidatlı çocuklarla refakatlerinde gönderileceklere, memleket içinde veya dışında yapılacak tediyelerin nev'i ve miktarları her sene bütçe kanunlarına bağlı formüllerle tespit olunacağına" hükümlenmiştir.

Maddeye göre devlet hesabına yetiştirilecek yetenekli çocuğun yurt dışına gönderilmesi halinde, çocukla ilgilenen kişilere de devlet bütçesinden ödeme yapılmıştır.

Yasanın, çocukların ailelerinden ayrılmadan eğitim almalarını sağlayabilme açısından son derece insancıl ve aileyi koruyucu davrandığı ortadadır.

Pek çok kişinin aklına "harika çocuk" gibi çeşitli isimlerle anılmış ve yasanın sağladığı imkândan yararlanmış, ülkenin gururu dünyaca ünlü birkaç isim hemen gelecektir.

2.4 Diğer Mevzuatlar Kapsamında Anayasanın 64.maddesinin İncelemesi

2.4.1 Kanunlar Açısından

• 5393 Sayılı Belediye Kanunu:

Sosyal devlet ilkesinin yerel olarak uygulanması için, yerel idareler, aynı zamanda toplumsal gelişimi de sağlamakla yükümlüdür.

Kanunun "Belediyenin Görev ve Sorumlulukları" başlığını taşıyan 14.maddesinde "Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla... kültür ve sanat... geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır" denilmiştir.

Yine kanunun 48.maddesinde Belediye teşkilâtının "...beldenin ihtiyacına göre birimler oluşturabileceği" belirtilmiştir.

Bu birimler arasında ilk aklı gelen belediyeler bünyesinde meydana getirilen sanat birimleridir. Bugün pek çok belediye tiyatro, koro, resim vs. kursları düzenlemekte, sanatın hemen her alanında amatör ya da profesyonel gruplarla topluma hizmet vermektedir.

Kanunun 60.maddesinde de belediyenin giderleri arasında "sosyo-kültürel, sanatsal ve bilimsel etkinlikler için yapılan giderler" sayılmıştır.

• **2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu:**

Yasanın 3.maddesinin h bendi "konservatuar, müzik ve sahne sanatlarında sanatçı yetiştiren bir yükseköğretim kurumudur" tanımlaması yaparken, 4.maddesi ile de "Sanatta Yeterlik: Lisansa dayalı en az altı, yüksek lisansa dayalı en az dört yarıyılık programı kapsayan ve orijinal bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlayan doktora düzeyinde lisansüstü bir yükseköğretim eşdeğeridir" tanımlamasında bulunmuştur.

Kanunun amaç bölümünde yer alan 7.maddesinin 2.bendinin 2.cümlesinde (Değişik madde: 17.08.1983 - 2880/3 md.) Yükseköğretim Kurulunun görevleri arasında "Yükseköğretim kurumları içinde bölüm, anabilim ve ana sanat dalları ile uygulama ve araştırma merkezi açılması, birleştirilmesi veya kapatılması; konservatuar, meslek yüksekokulu veya destek, hazırlık okul veya birimleri kurulması ile ilgili olarak doğrudan veya üniversitelerden gelecek öneriler üzerine karar vermek" ve m bendinde "çeşitli bilim ve sanat alanlarında bilimsel milli komiteler ve çalışma grupları kurmak" sayılmıştır.

12.madde ile de "Ülkenin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden ilerlemesini ve gelişmesini ilgilendiren sorunlarını, diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak, kamu kuruluşlarına önerilerde bulunmak suretiyle öğretim ve araştırma konusu yapmak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve kamu kuruluşlarınca istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini ve önerilerini bildirmek" şeklinde yükseköğretim kurumları görevlendirilmiştir.

Yasadan da anlaşılacağı üzere, sanatın gelişmesini temin ve yeni sanatçıların yetiştirilebilmesi için devlet gerekli üniversite, fakülte, konservatuarları açmakla yükümlüdür.

• **2252 Sayılı Kültür Bakanlığı Döner Sermaye Kanunu**

Kanunun 3.maddesi sermayenin kullanma alanını belirlemektedir. Maddeye göre "Kültür Bakanlığı döner sermayesi; eski eserler, anıtlar, müzeler, kütüphanecilik, bibliyografya, dokümantasyon, enformasyon, yayın, tanıtma, güzel sanatlar, sahne sanatları arşiv, folklor, el sanatları, sinema sanatı, festival düzenleme, kültür merkezleri ve bunlar gibi mal veya hizmet üretim ve satışını içeren işletme alanlarında kullanılır.(Ek fıkra: 16.04.2003 - 4848 S.K./34. md.) Döner Sermaye ayrıca, kültür veya turizm yatırımlarının alt yapı hizmetlerini yapmak, her türlü baskı, dağıtım ve reklâm işleri ile afişler, turistik ve tanıtıcı yayınlar yapmak ve bunlarla ilgili tesisler kurmak, film, fotoğraf, plak ve hatıra eşyası hazırlamak, satış yerleri ve sergiler açmak, radyo ve televizyon programları, folklor gösterileri, festivaller düzenlemek ve turizm konularında yerli ve yabancı kuruluşlarla ortaklık kurmak, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamındaki her türlü eserin tüm mali haklarını yurt içinde ve yurt dışında satın almak, bu hakları kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurum ve kuruluşu niteliğindeki meslek örgütlerine, mahalli idarelere, Bakanlığın amaç ve görevlerini gerçekleştirmek için bedelsiz kullandırmak veya üçüncü kişilere satmak amacıyla da kullanılır denilmiştir.

Döner sermayenin gelirinin ise Müzelerle, Devlet Tiyatroları ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüklerince düzenlenenler dışındaki, tiyatro, bale, opera, konser, sinema ve benzeri yerlere giriş ücreti dâhil, her türlü ücretler, her çeşit hizmet, mal, sanat eseri, kültür malzemesi, yayın ve benzeri satış gelirleri vs.den sağlanacaktır.

Yasaya göre, devlet, sanatın toplumda yaygınlaşmasını sağlamak için gerekli hizmetleri yapacak, mesela sergi salonunu açacak, verdiği hizmetler karşılığında edindiği parayı da yine sanat ve sanatçı için harcayacaktır.

• **5225 Sayılı Kültür Yatırımları Ve Girişimlerini Teşvik Kanunu**

Bu Kanunun amacı; "bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını; kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline

getirilmesini; kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini; sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesini; ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması ile kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve kültür girişimlerinin teşvik edilmesini sağlamak" olarak belirlenmiştir. (5225 sayılı Yasa Md.1)

Ayrıca, bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere kurulan yerli veya yabancı tüzel kişilerin yatırım veya girişimlerinin teşvik edilmesi, belgelendirilmesi ve denetlenmesi öngörülmüştür. (5225 sayılı Yasa Md.2)

Bu Kanunda belirtilen kültür yatırımı(7) veya girişimi(8) kapsamındaki teşvik veya indirim konu olacak faaliyetler ise; Kültür merkezlerinin(9) yapımı, onarımı ve işletilmesi, kütüphane, arşiv, müze, sanat galerisi, sanat atölyesi, film platosu, sanatsal tasarım ünitesi, sanat stüdyosu ile sinema, tiyatro, opera, bale, konser ve benzeri kültürel ve sanatsal etkinliklerin ya da ürünlerin yapıldığı, üretildiği veya sergilendiği mekânlar ile kültürel ve sanatsal alanlara yönelik özel araştırma, eğitim veya uygulama merkezlerinin yapımı, onarımı veya işletilmesi, kültür varlıkları(10) ile somut olmayan kültürel mirasın(11) araştırılması, derlenmesi, belgelendirilmesi, arşivlenmesi, yayınlanması, eğitimi, öğretimi ve tanıtılması faaliyetleri, olarak belirlenmiştir.

Yasanın kapsamında olan kültür yatırımı ve girişimi için uygulanacak teşvik unsurları ise 5. maddede düzenlenmiştir.

Teşviklerden bir tanesi Kültür ve Turizm Bakanlığına bu kanun uyarınca "Taşınmaz Mal Tahsisi"dir.(12)

Diğer teşviklerse "gelir vergisi stopajı indirimi"(13), "sigorta primi işveren paylarında indirim"(14), "su bedeli indirimi ve enerji desteği"(15), "yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırabilme"(16), "hafta sonu ve resmi tatillerde faaliyette bulunabilmedir."(17)

Ayrıca kanunun 8.maddesiyle "kültür merkezlerinin yol, su, kanalizasyon, doğalgaz, elekt-

rik, telekomünikasyon ve diğer altyapı ihtiyaçlarının ilgili kamu kuruluşlarınca öncelikle tamamlanması zorunlu" kılınmıştır.

• **5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu**

İl özel idaresi "mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; (Ek ibare: 01.07.2006 - 5538 S.K/26/a. mad) Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin... kültür, sanat, ... ilişkin hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve yetkilidir." (5302 Sayılı Md.6)

• **2954 Sayılı Türkiye Radyo Ve Televizyon Kanunu**

Kanunun 9. maddesi ile "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu (TRT) ; yurt içine yapılacak; haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarla; Atatürk ilke ve inkılaplarının kökleşmesine, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflerin gerçekleştirilmesine" (Md.9/e) ve "devletin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı ve Atatürk Milliyetçiliğine dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine" (Md.9/2) yardımcı olmakla görevlidir.

• **3984 Sayılı Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanun**

Radyo ve televizyonların yayın ilkeleri belirlenmiş olup yayınların "(Değişik madde: 15.05.2002 - 4756 S.K./2. md.) radyo, televizyon ve veri yayınları, hukukun üstünlüğüne, Anayasanın genel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, milli güvenliğe ve genel ahlaka uygun olarak kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılacağı" kuralı konulmuştur. (Md.4)

• **Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname(18)**

Kanun hükmünde karamamenin (KHK) amacı, kaynakların verimli kullanılması ve kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel planlama hizmetlerinin bir bütünlük içerisinde etkin, düzenli ve süratli olarak görülebil-

mesi için Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasını, teşkilat ve görevlerine dair esasları düzenlemek" olarak belirlenmiştir. (KHK. Md.1)

Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) görevleri arasında " Ülkenin doğal, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkânlarını tespit ederek, takip edilecek iktisadi, sosyal ve kültürel politika ve hedeflerin belirlenmesinde Hükümete müşavirlik yapmak" (KHK. Md.2/a), "bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının iktisadi, sosyal ve kültürel politikayı ilgilendiren faaliyetlerinde koordinasyonu sağlamak, uygulamayı etkin bir biçimde yönlendirmek ve bu konularda Hükümete müşavirlik yapmak" (KHK. Md.2/c) sayılmıştır.

KHK ile kendisine verilen görevleri yerine getirebilmek için DPT. bünyesinde çeşitli ana hizmet birimleri oluşturulmuştur.

DTP. nin "İktisadi, Sosyal Ve Kültürel Hedefler İle Politikaların Tespiti" ise 25.maddeye göre yapılacaktır. Maddeye göre "İktisadi, sosyal ve kültürel hedefler ile politikaların belirlenmesine esas teşkil edecek hususlar Yüksek Planlama Kurulunda görüşülerek tespit edilir. Bu suretle tespit edilen esaslar Bakanlar Kurulunda öncelikle görüşülerek karara bağlanır."

• Çocuk Haklarına Dair Sözleşme(19)

İş bu uluslararası sözleşme ile "taraf devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul etmişler ve çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi sağlamayı" taahhüt etmişlerdir. (Md.29)

Sözleşmenin 31.maddesinde ise taraflar devletler, "çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar" ve "çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler" denilmiştir.

• 2527 Sayılı Basma Yazı Ve Resimleri Derleme Kanunu

İlgili yasada "Türkiye'de her türlü baskı usulleriyle basılıp neşredilen ikinci maddede yazılı basma yazı ve resimleri basanların bunların beş nüshasını Maarif Vekâletinin emrine vermeğe mecbur olduğu" belirtilmiştir.(2227 Sayılı yasa Md.1)

İş bu yasayla basma yazı ve eserlerin korunması, toplanması, kültürel ve bilimsel birikimlerin gelecek nesillere bozulmadan aktarılması amaçlanmıştır.

Verilmesi mecburi olan basma yazı ve resimler ise şunlardır:

Gazeteler, ajans tebliğleri, mecmualar, kitaplar, risaleler, tahsil tezleri, haritalar, atlaslar, tablolar, oyma baskılar (gravür), her çeşit resimler, sanat kıymetini haiz duvar ilanları, kılavuzlar, planlar, kroki, destan ve şarkı mecmuaları, musiki notaları, dans notaları ve tiyatro piyesleri, cemiyet ve şirketlerce neşredilen raporlar, her çeşit kataloglar, takvimler, yıllıklar, yıllaçlar ve muhtralar.

Ayrıca, memleketin kültür hayatıyla alakası olduğu Maarif Vekillîğince tespit ve ilan olunan eserler de bu mecburiyete tabi tutulabilecektir. (2227 Sayılı Yasa Md.2)

2.4.2 Yönetmelikler Açısından

• Kültür Ve Turizm Bakanlığınca Yerel Yönetimlerin, Derneklerin, Vakıfların Ve Özel Tiyatroların Projelerine Yapılacak Yardımlara İlişkin Yönetmelik(20)

Kültür, sanat ve turizmi geliştirmek ve tanıtmak için hazırlanan projelere Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esasları düzenlemek (Md.1) amacı ile çıkarılan yönetmelik kapsamında, yerel yönetimlerin, özel tiyatroların ve asıl amacı kültür, sanat, turizm ve tanıtım faaliyeti olan dernek ve vakıfların projelerine Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden yardım yapılması ve bu yardımların kullanılması, izlenmesi, denetlenmesi ve kamuoyuna açıklanmasına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir.(Md.2)(21)

• Devlet Sanatçısı Olacak Ve Bu Haktan Yararlanacaklar İle Bunların Nitelikleri Ve Seçimleri Hakkında Yönetmelik(22)

Devlet Sanatçısı unvanı, sanata olan katkıları ve yaptıkları hizmetler sonucunda bazı sanatçılara Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından verilen unvandır

1971 yılından beri, Kültür Bakanlığı'nın teklifi, Cumhurbaşkanının onayı ile Türkiye'yi dışarıda temsil eden kişilere devlet sanatçılığı unvanı verilmektedir.

Bu unvan ile maaşa bağlanan sanatçılar, 65 yaşında emekli olma hakkı yanında yurtdışı seyahatlerinde birtakım ayrıcalıklar kazanarak, VIP salonlarını kullanabilmekte ve devlet törenlerinde de protokolde ağırlanmaktadır.

Devlet sanatçısı iş bu yönetmeliğe göre, güzel sanatların sahne sanatları (tiyatro, opera, bale, halk dansları), fonetik sanatlar (çoksesli müzik, Türk müziği), plastik sanatlar (resim, heykel, seramik, Türk süsleme sanatları, fotoğraf, karikatür, grafik), sinema-televizyon, edebiyat ve mimarlık dallarında faaliyet gösteren üstün niteliklere sahip, her yönüyle mesleğinin örnek temsilcisi olan ve ulusal ve/veya uluslararası ün yapmış, yaşayan sanatçılar arasından seçilmektedir. (Md.2)

Ancak son yıllarda devlet sanatçılığı unvanı üzerinde yaşanan tartışmalar, unvanın reddedilmesi, çok sayıda kişiye verilmesi, kişilerin tespitinde gerekli titizliğin gösterilmediği kanaatini insanlarda oluşturmuştur.

Bu tartışmalar içinde, unvanın, sanatçıyı onurlandırıcı, teşvik edici niteliği zedelenmiştir.

• Millî Eğitim Bakanlığı Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri Yönetmeliği(23)

Anadolu güzel sanatlar liseleri ile ilgili iş ve işlemlere ilişkin esas ve usulleri düzenlemek amacıyla (Md.1) yönetmelik çıkarılmıştır.

Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri kayıtlı öğrencilerinin;

a) Güzel sanatlar alanında ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim-öğretim görmelerini,
b) Özel yetenek gerektiren yüksek öğretim programlarına hazırlanmalarını,

c) (Mülga bent: 16.12.2006 – 26378 S.R.G Yön/9.md.)

d) Alanlarında araştırmacılığa yönelmelerini, yetenekleri doğrultusunda yorum ve uygulamalar yapabilen, yaratıcı ve üretken kişiler olarak yetiştirmelerini,

e) Millî ve milletlerarası sanat eserlerini tanımalarını ve yorumlamalarını sağlamak, amacıyla kurulmuştur. (Md.6)

Okulda resim ve müzik alanları bulunur ve Bakanlığın uygun görmesi durumunda güzel sanatlara yönelik programlar uygulayan başka alanların da açılması mümkündür. (Md.13)

• Kültür Bakanlığı Senfoni Orkestraları Solist Sanatçılarının Çalışma Usulleri Hakkında Yönetmelik(24)

Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Senfoni Orkestralarındaki solist sanatçıların taşınması gereken nitelikleri, hak ve görevleri ile bu görevlerin sona ermesine ilişkin hususları düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır.

• Fikir Ve Sanat Eserlerinin Tespit Edildiği Materyallerin Dolun, Çoğaltım Ve Satışını Yapan Veya Yayan İşletmelerin Sertifikalandırılmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik(25)

Yönetmeliğin amacı, fikrî mülkiyet haklarının korunması ve etkin bir şekilde takibinin sağlanması amacıyla, fikir ve sanat eserlerinin tespit edilmesi ve çoğaltılmasına ilişkin materyalleri üreten veya ithal eden veya bu materyallerin dolun, çoğaltım ve satışını yapan veya herhangi bir şekilde yayan ve umuma arz eden yerlerin, Bakanlıkça ücreti mukabil sertifikalandırılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir. (Md.1)

• Diğer Yönetmelikler

Konuyla alakalı pek çok düzenleme bulunmakla birlikte, bunlardan bazıları kısaca şu şekilde listelemek mümkündür.

I. Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir Ve Bölge Planlama Ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği(26),

II. 2809 Sayılı Kanunun Geçici 10 Uncu Maddesinin 2.Fıkrası Gereğince Öğretim Üyelğine Yükseltilecek Sanat Dalları Öğretmenleri Hakkında Yönetmelik(27),

III. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Milli Saraylar Daire Başkanlığı Geleneksel Sanatlar, Restorasyon Ve Konservasyon Uygulama (Programları) Yönetmeliği(28),

IV. Fikir Ve Sanat Eserlerini İçeren Taşıyıcı Materyaller İle Bu Eserlerin Çoğaltılmasına Yarayan Teknik Cihazların Bedellerinden Yapılan Kesintilerin Kullanımına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik(29)

V. Kültür Bakanlığı Yazma Eser Kütüphaneleri Çalışma, Yazma Ve Eski Harfli Basma Eserlerden Yararlanma Yönetmeliği(30)

VI. Sair yönetmelikler(31)

3 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sanatçıların Durumu

1932 tarihli, 2007 sayılı Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat Ve Hizmetler Hakkında Kanun(32) ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yabancılar tarafından bazı mesleklerin icrası yasaklanmıştır.

Ancak 2007 sayılı Kanun, 06.03.2003 tarih ve 25040 sayılı R.G.de yayımlanan, 27.02.2003 kabul tarihli ve 4817 sayılı Kanunun(33) 35. maddesi ile 06.09.2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır.

2007 sayılı Mülga Kanunun 1.maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde aşağıda gösterilen sanat ve hizmetler münhasıran Türk vatandaşları tara-

fından yapılır. Bu sanat ve hizmetlerin Türk vatandaşı olmayanlar tarafından yapılması memnudur” hükmü konulmuş olup, maddenin devamında da yabancıların “...**çalgıcılık**, fotoğrafçılık... her türlü müesseselerle ticarethane, apartman; han, otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odabaşılık; otel, han, hamam, kahvehane, **gazino, dansîğ ve barlarda kadın ve erkek hizmetçilik (garson ve servant); bar oyunculuğu ve şarkıcılığı**” yapamayacağı belirtilmiştir.

2007 sayılı Kanunu ortadan kaldıran 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun halen yürürlükte olup, yabancıların Türkiye’deki çalışmalarını izne bağlamak ve yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili esasları belirlemek üzere çıkarılmıştır. (4817 sayılı Kanun Md.1).

Kanunun uygulama alanı 2.maddede belirtilmiştir. Maddede “403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 29(34) uncu maddesinin ikinci cümlesi ile 5680 sayılı Basın Kanununun (MÜLGA)(35) 13(36) üncü maddesi ve 231 sayılı Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin(37) kapsamına giren, Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşlarınca kanunla verilen yetkiye dayanarak çalışma izni verilen veya istihdam edilen ve **karşılıklılık ilkesi, uluslararası hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku esasları dikkate alınarak çalışma izninden muaf tutulan yabancılar dışında**, Türkiye’de bağımlı ve bağımsız olarak çalışan yabancıları, bir işveren yanında meslek eğitimi gören yabancıları ve yabancı çalıştırılan gerçek ve tüzel kişileri kapsar” şeklinde belirtilmiştir.

Ancak yasa metninde halen karşılıklılık esasının aranması özellikle Türkiye’nin taraf olduğu Avrupa Sosyal Şartı nedeniyle uluslararası alanda eleştirilmekte ve Avrupa Sosyal Şartı’na uyumun sağlanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması talep edilmektedir.

Ayrıca 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun “Personel Çalıştırılması” başlıklı 18/a maddesinde “(Değişik ilk bend: 27.02.2003 - 4817 S.K./31. md.) Belgeli işletmelerde, Bakanlık ve İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca verilen izinle yabancı uzman personel ve **sanatkârlar** çalıştırılabilir” denilmiştir.

Bendin devamında ise ancak bu şekilde çalıştırılan yabancı personelin miktarının toplam personelin %10’unu geçmeyeceği, bu oranın Bakanlıkça(38) %20’ye kadar artırılabilmesi, bu personelin işletmenin faaliyete geçişinden 3 ay öncesinden itibaren çalışmaya başlayabileceği” belirtilmiştir.

Ancak 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun 12nci(39) maddesi kapsamına giren belgeli işletmelerde 21 yaşından küçük kişilerin çalıştırılabilmeleri o yerin en büyük mülki amirinin izni ile mümkündür.

4 Sanat Ve Sanatçının Korunması Açısından Cumhuriyet Dönemi

4.1 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanata Bakış

Kültür devrimi, ülkede Atatürk ile başlayan devrimler zincirinin bir parçasıdır.

Cumhuriyet döneminde resmi yaklaşımlardan bahsederken Atatürk’ün sanata karşı tutumundan, hükümet programlarında sanata verilen yer ve milli eğitim şûralarında sanat gibi konular üzerinde durmak gerekmektedir(40).

Atatürk tarafından, kurulan yeni devlet, sanata ilgi devlet politikası hâline getirilmiştir. Daha 1923 yılında Atatürk: “Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz açık söyleyelim ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur” diyerek, resim ve heykel gibi sanat dallarının önemini ortaya koymuştur. Çünkü yaratıcı bir toplum demek, düşünce ve sanat alanında yeni ürünler ortaya koyabilen, sanat ve kültürde verimli eserler üretebilen toplum demektir. Ankara’da kurulan ilk “millî hükümet”, kültür ve sanat sorunlarına önemle eğilmiş ve bunu 9 Mayıs 1920 günlü programında açıkça belirtmiştir. Cumhuriyetten sonra bütün hükümet programlarında da kültür ve sanat konuları yer almıştır. Yeni kurumlar açılmış, çok yönlü yaklaşımlar benimsenmiştir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu da sanat ve yaratıcılığa yer vermiştir(41).

1939’da toplanan ilk Millî Eğitim Şûrası’nda, resim ve heykel sergisi, basım ve yayın gibi konulara yer verilmiş, daha sonra yapılan millî eğitim şûralarından bazılarında da sanat ve kültür

konusu önemli bir yer tutmuştur. Sanata çeşitli yönleriyle ve sanat eğitimiyle birlikte özel bir ağırlık tanıyan VII. Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962) ile millî eğitimi yeniden düzenlemek amacıyla toplanan ve lise programlarında “güzel sanatların” önemle yer almasını öngören Millî Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981) özel bir önem taşımaktadır(42).

1923-1938 yılları arasında kapsayan Atatürk döneminde sanata ve sanatçıya kültür devriminin bir parçası olarak oldukça önem verilmiştir.

1923’te her alanda yetiştirilmek üzere yurt dışına gönderilen her 25 öğrenciden 5’i İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nden seçilmiştir(43). O dönemde yaşanan mali ve politik sıkıntılar düşünüldüğünde sanat ve sanatçının gelişiminin sağlanması için gösterilen özen ortaya çıkmaktadır.

Atatürk’ün ölümünden sonra aynı geleceği İsmet İnönü’de sürdürmüştür(44). Devam eden süreçte, sanat ve kültürün halka inmesinde ve yaygınlaştırılmasında halk evleri ve köy enstitüleri oldukça etkin bir rol oynamıştır.

Çünkü Atatürk’ün de belirttiği gibi “Güzel sanatlarda muvaffak olmak, bütün inkılaplarda başarıya ulaşmak demektir. Güzel sanatlarda muvaffak olamayan milletler ne yazık ki, medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatıyla yer almaktan ılelebet mahrum kalacaklardır.”

4.2 Siyasi Partilerin Sanat ve Sanat Politikaları

Siyasi partilerin topluma açıkladıkları parti politikalarına bakıldığında hemen hepsinin parti programlarında ve parti tüzüklerinde “toplumun çağdaşlaşması ve demokratikleşmesine ilişkin çalışma yapılacağına” dair ibareler bulunmaktadır.

Tüm siyasi partiler bir şekilde kültür ve sanat ile ilgili görüşlerini parti programlarında denklere etmişler ve topluma karşı taahhütte bulunmuşlardır.

Toplumda-halen aktif siyaset yapan ve ismen bilinen bazı partilerin programlarından örnek vermek gerekirse;

• **Cumhuriyet Halk Partisi (Chp)(45)**

Parti programının "KÜLTÜR, YAZIN, SANAT" başlıklı bölümünde getireceği politikaların, sanat ve kültürü Türkiye insanının yaşamının bir parçası kılacağını, sürekli gelişen bir kültürel ve estetik anlayışının ülkede kurumsallaşmasının alt yapısını oluşturacağını ve temel eğitim kademesinden itibaren kültür derslerinin okutulmasını sağlayacağı belirtilmiştir.

"Sanat, Dil ve Yazın'a Duyarlılık, Sanatçıya Destek" başlığı altında da "yazın ve sanatta yaratıcılık ve özgürlük, dilde zenginlik, toplumsal kültür birikimin göstergesidir. Sanatı önemsemeyen, sanatçıları desteklemeyen toplumlar çağdaşlığı yakalayamaz. Yazın ve sanatta yaratıcı olan bireydir. O nedenle bireyin yaratıcılığını, özgürlüğünü sınırlayıcı güdümlü anlayış ve politikalar benimsememez. Kamu, yazın, sanat, dil, kısaca kültürel etkinlik alanlarında bir yönlendirici ve güdümlü işlev üstlenmekten çok, toplumsal kültür üretiminin temel ve altyapısal koşullarını hazırlamakta, kültürel etkinlikleri özendirici önlemler almakla yükümlü olmalıdır. Bu anlayışla, tüm Devlet sanat kurumları idari ve sanatsal özerkliğe kavuşturulacaktır. CHP, yazın ve sanatın tüm dallarında, kültürün her alanında, ürünlerin yaratılması konusunda, toplumun bütün kesimlerine eşit olanaklar tanımayı hedef almaktadır. Sanatçıların ve yazarların müdahalelerden uzak bir anlayışla özendirilmesi ve desteklenmesi, bu amaçla özerk bir Sanat Kurumu'nun oluşturulmasını sağlayacaktır. CHP, kitap, kitapevleri ve kütüphaneler için özel duyarlılık içinde olacak, destek sağlayacaktır. Telif haklarını sahipleri lehine geliştirmek; patent ve fikri mülkiyet ile ilgili mevzuatı çağdaş yapıya kavuşturmak; sanatçıların, yazarların ve düşünürlerin sosyal güvenliğini sağlamak; vergi kolaylıkları getirmek için gerekli adımları atacaktır. Siyasi amaçlı veya keyfi yasak ve sansürü, her türlü idari ön denetimi kesinlikle kaldıracaktır. Bu konuda sadece yargı kararlarına bağlı kalınacaktır. Halk kütüphanelerine ülkemizde yayınlanan tüm kitapların alınması, kitapevlerine kitap için özel bütçe ayrılmaları tahsis, gezici kütüphanelerin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. CHP, tiyatro, bale, opera, sinema ve özgün-çok sesli ve çağdaş müziği kültürel gelişimin önemli öğeleri olarak kabul etmektedir. Bu alandaki faaliyetlerin uluslararası ölçüde kavuşabilmeleri için devlet destekleneceklerdir. Yerel kültürel mozaiğimizin zenginlik, farklı güzellik ve folklorunun geliştirilmesi hedef alınacaktır. Sanatın her dalında özel yeteneği bulunan gençler, eğitim veya benzeri süreçlerde becerilerini geliştirebilmeleri için, en geniş ölçüde desteklenecektir. CHP, Atatürk'ün başlatmış olduğu Türk dilinin gücünü halktan ve kaynakların-

dan alarak zenginleştirilmesi; arı, yalın ve özgün yapısını koruyabilmesi; yazın, sanat ve bilimin her alanında yeterli hale gelmesi sürecini kararlılıkla sürdürecektir" şeklinde uzun ve ayrıntılı bir sanat politikası açıklamıştır.

• **Anavatan Partisi (Anap)(46)**

ANAP ise programının "KÜLTÜR VE SANAT" başlıklı bölümünde "Kültür ve sanatın, milletlerin gelişmesinde başta gelen bir değerler manzumesi" olduğunu söyleyerek, "Kültür ve sanat, milli değerlerin korunmasında ve gelişmesinde olduğu kadar, milletlerarası ilişkilerde yakınlaşma ve dayanışmanın temel unsurudur. Milletimizin sosyal ve kültürel hayatında önemli rolü edebiyat, musiki, resim, folklor, sinema ve tiyatronun geliştirilmesi kültür ve sanat anlayışımızın ana hedefidir. Kütüphanelerin zenginleştirilmesi, modern imkân ve araçlarla teçhiz edilmesi, yurt sahına yayılması okuma şevk ve alışkanlığının teşvik edilmesi zorunludur" şeklinde programında düzenleme yapmıştır.

• **Demokratik Sol Parti (Dsp)(47)**

Programında engelliler için de sanatsal ve kültürel uygulamalarda bulunacağını belirtmiştir.

DSP, "kültür alanında özerk kurumlaşma olanakları genişletilecektir. O arada, Atatürk'ün kişisel vasiyetinin ve mirasının gereği, hukuk devleti kurallarına uygun olarak yerine getirilecektir. Çeviri çalışmaları devlet katkısıyla genişletilerek, Türk toplumunun, bilim, yazın ve sanat alanlarında dünyadaki gelişmeleri yakından izleyebilmesi sağlanacaktır. Kültür, sanat ve spor çalışmaları yurdun ve kentlerin her yöresinde ve toplumun her kesiminde yaygınlaştırılacaktır. Köylerle birlikte, bu çalışmalar geniş ölçüde köylülere de sunulabilmektir. Bu çalışmalarla ilgili kuruluşların, yapıların, alanların, araç ve gereçlerin ortak kullanımı ve herkese açık olması sağlanacaktır. Dinlenme aylarında okul yapılarından halka açık eğitim ve kültür çalışmaları için yararlanılacaktır. Televizyon programlarının, kültürde, sanatta ve sporda halkı seyirci durumunda bırakmaması, etkin katılımı ve yaratıcılığa da yöneltilip özendirilmesi gözetilecektir. Kitle iletişim araçlarından, halk sanatlarını canlandırıp geliştirici yönde yararlanılacak ve halk sanatlarına halkın yaygın ve etkin katılımı özendirilecektir. Köylülerin tüm sanat çalışmalarına etkin katılım olanakları sağlanacaktır. Tiyatro önemli bir eğitim ve kültür aracı olarak bütün ülkeye, o arada köylerle birlikte köylere yaygınlaştırılacaktır ve halk katılımı bu alanda desteklenecektir. Çok sesli musikiye yönelim özendirilirken, özgün-

Türk musiki de yozlaştırıcı etkilerden korunacaktır. Görsel sanatların kentleşmede ve günlük yaşamda işlevsel yer kazanması desteklenecektir. Belirli bir düzeye erişen Türk sinemacılığının özgürlük içinde gelişmesine ve dünyaya açılmasına yardımcı olunacaktır. Başta kitap olmak üzere, kültür, sanat ve spor araçları devlet desteğiyle ucuzlatılacaktır.

... Kültür, sanat ve spor alanlarında çalışanlar için yeterli bir sosyal güvenlik düzeni kurulacaktır" şeklinde uzun ve ayrıntılı bir açıklama ile sanat politikasını belirlemiştir.

• **Adalet Ve Kalkınma Partisi (Akp)(48)**

AKP ise programının "KÜLTÜR VE SANAT" bölümünde maddi kaygıların ön planda olduğu, ruh ve mana dünyasını zenginleştiren, süsleyen unsurların kenara itildiği bir ülke haline geldiğini belirterek, insanın renksiz, gürsiz, içeriksiz ve estetik kaygıların önemsenmediği bir dünyada yaşamaya itildiğini, bu nedenle kültürün ve kültür politikalarının öneminin her geçen gün daha da arttığını söylemektedir.

AKP programın devamında "...Ülkemizin kültür ve sanat alanlarında göstereceği etkinlik, uluslararası camiada saygınlığımızı artıracaktır. Ülkemiz, binlerce yıllık tarihin sonucu olan zengin bir kültürel birikim ve dokuya sahiptir. Partimiz; Milli değerlerin korunup geliştirilmesi konusunda azami bir gayret içerisinde olacaktır. Yeryüzünde saf bir dil, musiki, mimari vb. bulunmadığı gerçeğinden hareketle kültürel etkileşimi bir zenginlik olarak kabul ediyoruz. Partimiz, milli kültürümüzdeki esas yapıyı, üslubu koruyarak evrensel değerlerle milli kültür arasındaki etkileşimi en üst noktaya çıkarmayı amaçlamakta, gerçek bir çağdaş kültür atmosferi oluşturmanın bu yoldan geçtiğine inanmaktadır. Bu iki alanı, çalışma konusu olmaktan çıkıp, her iki unsurun zenginliklerinden birlikte yararlanmak, kültür politikamızın temelidir. Partimiz, kültürün taşıyıcı unsurları olan dil, edebiyat, folklor, musiki, plastik sanatlar, etnografya, sinema, temsil sanatları vb. alanlardaki mevcut yapıyı, yaklaşım ve anlayışı eksik ve sağlıklı bulmaktadır. Bütün bu alanlarda konuların uzmanları ve sivil toplum örgütlerinin de görüşlerinden yararlanılarak yeni ve doyurucu politikalar geliştirilecektir. Plastik sanatlar ve Türk-İslam sanatlarının gelişimine özel bir önem verilecektir. Tüm sanat çalışmalarının gerçekleştirilmesinde yerel yönetimler ağırlıklı olarak öne çıkarılacak, konuyla ilgili tüm yasal düzenlemeler hızla yapılacaktır. Kültürel yozlaşma, müstehcenlik ve şiddet unsurlarının ön plana çıkarılması,

kitabın hayatımızdan her gün biraz daha uzaklaşması, Partimizin öncelikle mücadele edeceği konular olacaktır. Ülkemizin kültür ve sanat zenginliğini tanıtan ve gelişmesine katkıda bulunan tüm projeler desteklenecektir. Yurt içi ve yurt dışında çok amaçlı kültür merkezleri ve kültür evlerinin yaygınlaştırılması desteklenecektir" demektedir.

• **Özgürlük Ve Dayanışma Partisi (Ödp)(49)**

ÖDP ise "ÖZGÜR VE YARATICI BİR KÜLTÜREL ORTAMI" yaratmayı hedeflediğini programında açıklamış ve önerilerde bulunmuştur. Buna göre "sermayenin kültürel ve sanatsal yaşamı ticarileştiren ve kısırlaştırarak egemenliğinin kırılması için, kültür emekçilerinin ve yaratıcılarının, kültürel ve sanatsal üretim, eğitim yayın ve sergileme araç ve ortamları üzerinde özerk kültür ve sanat konseyleri aracılığıyla söz ve denetim hakkı sağlanmalıdır. Tek tek sanatçı ve yazarların olduğu kadar, sanatçı, yazar ve düşünür gruplarının da fikirlerini geliştirmeleri, ürünlerini meydana getirmeleri ve topluma sunabilmeleri için, yerel ve merkezi yönetimlerce geniş kanu fonları yaratılmalı, ayırım gözetilmeksizin yaratıcıların kullanımına açılmalıdır. Kültür endüstrisinde çalışanların, diğer çalışanlar gibi kendi meslek alanlarındaki üretimde söz sahibi olmaları, çalışma ortamlarını aşağıdan yukarıya denetlemeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır".

• **İşçi Partisi (İp)(50)**

İP ise programının "Yenileşme ve Güzelleşme İçin Sanat" bölümünde şu hedefleri belirlemiştir. Buna göre;

"... Milli ve halkçı sanatımızın her dala toplumu kucaklaması ve eğitmesi, sanatımızın güzellikte ve teknikte milletlerarası düzeye ulaştırılması için, gerekli kurumları oluşturacak ve yeterli kaynak sağlayacaktır. Halkımızın sanat birikimi, çağdaş ölçülerde geliştirilecektir. Güzel Sanatlar günlük hayatın bir parçası haline getirilecek ve geliştirilecektir. Toplumla buluşması için sanatçının önü açılacaktır. Telif hakları titizlikle uygulanacak, fikir ve sanat eserlerinde korsanlık önleneyecek, eser sahiplerinin emekleri ve yaratıcılıkları korunacaktır. Radyolar, televizyonlar, basın ve yayıncıların, sinemacılar, düzeyli sanat uğraşına hizmet amacıyla desteklenecek ve özendirilecektir. Gençlerimizin ve yurttaşlarımızın en az bir sanat dalında yeteneklerini geliştirebilmeleri sağlanacaktır. Devlet tiyatroları, Devlet opera ve baleleri, senfoni orkestraları, çoksesli korolar, sanat galerileri, sanatçı yetiştiren eğitim kurumları, Devlet konservatuvarları, güzel sanat liseleri, yerel yönetimlerin sanat kurum-

ları, halk müziği ve oyunlarını geliştiren kurumlar yaygınlaştırılacak ve nitelikleri yükseltilecektir. Özel sanat kurumları desteklenecektir. Sanatın, halklar ve ülkelerarası bir dostluk köprüsü olması sağlanacaktır" demektir.

• Milliyetçi Hareket Partisi (Mhp)(51)

MHP parti programının "KÜLTÜR" başlığı altında "Sanata Ve Sanatçıya Gereken Önemin Verilmesi" bölümünde kültür ve sanat politikasını açıklamıştır.

"Kendi milli sanatıyla yabancılaşan ve onu hor gören bir anlayışın çağdaş olamayacağı düşüncesinden hareketle, sanatın toplumu doğru değerlere yönlendirmesi sağlanacaktır. Sanatçı her devrinde ve her yaşında korunacak, layık olduğu iyi hayat şartlarında yaşatılacak ve sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınacaktır.

Sanat ve zanaatlarımızın korunması, sosyal ve ekonomik fayda sağlanması ve kültürel değerlerimizin üretilen mal ve hizmetlere yansıtılabilmesi amacıyla, tasarımlara kültürel değerlerin aktarılması sağlanacaktır. Bu suretle unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerler yaşatılacak ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaştırılacaktır.

Geleneksel Türk sanatları ve folkloru korunacak, geliştirilecek ve tanıtılacaktır. Ata yadigarı eserlerin bakımı, tamir ve muhafazası, Türk mimarisinin, musikisinin, tiyatrosunun, sinemasının, edebiyatının korunması ve geliştirilmesi bir devlet politikası hâline getirilecektir" denilmiştir.

• Demokrat Parti (Dp)(52)

DP'nin beyannamesine göre "...Ekonomik ve sosyal alanda kalkınmanın temeli, kültürümüze, sanatımıza ve sanatımıza sahip çıkmaktır... İlim ve edebiyat, sinema, musiki ve güzel sanat eseri sahiplerinin fikri üretimden elde ettikleri kazançlar vergiden muaf hale gelecektir. Ülkemizde yeni sanatçıların, edebiyatçıların, sinemacıların, bestekârların, güzel sanat eseri yaratıcılarının yetişmesi ve bunların fikri üretimlerinin desteklenmesi ve yöresel kültürel zenginliklerimizin canlı tutulması... sağlanacaktır. Kültürümüzün temel taşları olan yazarlarımızın eserlerinin yaşaması ve ileriki nesillere aktarımı sağlanacak ve desteklenecektir... Yazarlarımızın eserlerinin yabancı dillere tercüme ve yayım masrafları devlet tarafından desteklenecektir... Yurt dışında sanatçılarımızın sergi açmalarına, fuar ve festivallere katılmalarına destek verileceği gibi, yurt dışında sadece yayınevlerimizin katılacağı fuarlar organize

edilecektir. Sinema ve müzik sektörü, eser sahipleri ve yapımcılar yönünden desteklenecektir. Sinema eserlerinin yurt dışında daha iyi tanıtılması ve pazar bulabilmesi açısından sinemacılarımızın yabancılarla yapacakları ortak yapımlar desteklenecektir. Türkiye'nin yerli-yabancı ayrımı yapılmaksızın tüm sinemacılar için doğal plato olarak kullanımı desteklenecektir. Yerli sinemacılarımızın eserlerinin yurt dışında gösterimleri desteklenecek, dağıtım, dublaj ve reklâm gibi giderleri devletçe karşılanacaktır. Tüm sanatçılarımız sosyal güvenceye kavuşturulacaktır. Tiyatro alanında yatırımlar hem devlet, hem de özel sektör eliyle yapılacaktır. Özel tiyatrolar desteklenecek ve kapanan özel tiyatroların tekrar açılması teşvik edilecektir. Tiyatrocuların özlük hakları düzenlenecek ve iyileştirilecektir. Kültür merkezlerimiz yıkılmayacaktır. Yeniden yapılması gerekenler ise sadece kültür merkezi olarak inşa edilecek alışveriş merkezlerinin bodrumunda çalışmaya mahkûm edilmeyecektir. Kültür-sanat alanındaki hukuksal sorunların hakkaniyete dayalı biçimde çözümünü teminen uzman hukukçu yetiştirilmesi ve bunların bilgi düzeylerinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Uzman mahkemelerin durumu iyileştirilecektir. Üniversitelerde bu konu ile ilgili çalışmalar desteklenecektir" denilmektedir. Devlet tiyatrolarımız da siyasetin oyuncağı haline getirilmekte kültür merkezi olarak inşa edilecek alışveriş merkezlerinin bodrumunda çalışmaya mahkûm edilmeyecektir" denilmektedir.

Partiler programlarında kimi zaman açık ve net hedefler belirlerken kimi zaman da kendi ideolojilerine göre sanat ve sanatçıya yön vermeyi, ideolojisi doğrultusunda sanattı ve sanatçıyı tanımlamayı hedeflemektedirler.

4.3 Devlele Bağlantılı Sanat Kurumlarının Demokratik Yapılanması

John Fowles "Bilim ayıklamaya çalışır, sanat kışkırtma yolunu arar- biri için ölümcül olan gizem, diğeri için yaşamsaldır" (53) diyerek çağdaşlaşmanın ölçülerinden olan bilim ile sanat arasındaki farkı ortaya koymuştur.

Fowles'ın da belirttiği gibi sanat kışkırtarak vardır ve özgürlüğe ihtiyaç duyar.

Bu nedenle sanatın çağdaşlaşma ve özgürleşme aracı olduğu, sanatın ve sanatçının muhalif bir duruşu olabileceği unutulmamalıdır.

Bu nedendir ki demokratik yapılanma devlele bağlantılı olan sanat kurumları için çok önemlidir.

Sosyal devletinde sanat ve sanatçılar için gerekli demokratik ortam yaratarak, özellikle devlele bağlantılı sanat kurumlarının kendini geliştirmesi ve proje üretmesi için teşvik çalışmalarında bulunması gerekmektedir.

Yine devlet "yurtdışı ve yurtiçi turne ve gösteri organizasyonlarında yönlendirici ve bilgilendirici rol üstlenmeli, sanatsal yükselişine temel olacak "sanatsal yarış" sistemini uygulayarak sanatsal etiğe uygun rekabete izin verilmeli, örnek ve tecrübeli sanatçıların genç sanatçılara yol gösterici ve eğitici çabaları desteklenmeli, kurum içinde başarılı sanatçıları ödüllendirmeli, desteklemeli, sanat kurumları arasında işbirliği, bilgi ve birikimin aktarılmasını sağlaması, sanat kurumlarının sağlıklı gelişimi için buldukları illerde konservatuarlar açarak alt yapıyı oluşturmaları, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak sanat derslerinin çözümüne yönelik projelerin oluşturulmasını sağlaması"(54) gerekmektedir.

"Devlet Müzik ve Sahne Sanatları Kurumlarının Yapılanma ve İşleyişinde Çağdaş Modeller Görüşler ve Sempozyum Bildirileri"nin 5. Oturumunda İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı temsilcisi Geyvan Mc MEILLEN demokratik yapılanma için çözüm ve önerilerini sunmuştur(55).

Mc Meillen'e göre "sanatın özgür yaratıcı gücünü destekleyen bir sanat politikası gereklidir. Bu politika Devlet yöneticileri tarafından değil uzmanlar tarafından belirlenmeli, biçimlendirilmelidir. Devlet ve bu bağlamda Kültür Bakanlığı, yönlendirici değil, destekleyici olmalıdır. Kültür Bakanlığına bağlı sanat kurumlarının yönetim organizasyonu görevce özerklik ve kendi kendini yönetme ilkeleri doğrultusunda belirlenmelidir... Türk sanatçılarınun yapıtlarının gösterilmesi için çok az imkân tanınmaktadır. Daha çok dışarıya bağımlı çalışılmaktadır. Batıda sanat kurumları önce kendi sanatçılarınun gelişmesi için her türlü imkânı tanımaktadır. Sanatçının ilerlemesi için tek yol çalışması ve deneyimidir... Kültür Bakanlığının binde iki oranındaki bütçesinin sınırlılığı ortadadır. Ayrıca sponsorluk konusundaki yaşaların yeterli olmadığı da görülmektedir. Diğer taraftan dünyanın gelişmiş ülkelerinde kültür ve sanatın geliştirilmesi için yapılan

kaynak araştırmaları, devletin desteğinde özel kurumlar ve sivil topluluk ve örgütlerin girişimleriyle yapılmaktadır. Bu nedenle Kültür Bakanlığının bütçesinin arttırılması, sponsorluk yasasının yeniden gözden geçirilmesi, kültür ve sanat etkinlikleri için özel fonların yaratılması gerekmektedir. Bu fonların özel sanatçı, proje ya da kurumda kullanılmak üzere verilmesi daha evvel belirtilen kurul tarafından kararlaştırılmaktadır."

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki;

Tüm sanat dalları rasgele bir gelişim göstermez. Gelişim gösterebilmeleri için bir takım özel koşulların olması gerekmektedir. Özellikle Avrupa'da sanatı korumanın geleneği çok köklüdür ve bu ülkelerdeki koruyuculuklar süreklilik arz eder. Hatta bu koruyuculuk her koşulda devam etmiş, savaşlar bile devletin sanat üzerindeki koruyuculuğunu engellememiştir. Barış dönemleri ise sanatın ve özgür yaratının gelişmesi için uygun ortamlar yaratmıştır.(56) Zira "özgürlük bağlamında, Rönesans dönemi sanatçılarından, Leon Battista Alberti, sanatı özgür zihnin bir ürünü olarak görmektedir."(57)

Ülkemizde ise Anayasanın 64. maddesindeki koruma yükümlülüğü gereği "sanatçısına destek vermek isteyen Cumhuriyet, onu "memurluk" şemsiyesi altına almıştır. Memurluk şemsiyesi, bir yandan sanatçıya mali destek sağlarken, öte yandan onları "memuriyetin" bazı sorunları ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Siyasal iktidarların "bürokrasi" üzerindeki olumsuz denetimi sanatçıları da ister istemez etkilemektedir.

Ancak burada daha önemli bir sorun, farklı siyasal görüşlerdeki iktidarların sanatı kendi görüşlerine göre, en yumuşak tabiriyle "yönlendirmek" istemeleridir.

Böylece sanatçısını korumak ve desteklemek isteyen bir görüş, onu "memur gibi itip kakmak isteyen" bir zihniyete dönüşmektedir."(58)

Atatürk "sanatsız bir milletin hayat damarlarından bir kesilmiş demektir" diyerek sanatın

toplum için yaşamsal olduğunu vurgulamıştır.

Son söz olarak, bir damar kesilmiş ve kan kaybı yaşanırken, nasıl sosyal devlet ilkesi gerçekleştirilecektir diye sorulmalıdır.

* *Gülner ERDOĞAN - Avukat/İzmir Barosu ; D.E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ve Ekonomi A.B.D. Ekonomi Hukuku Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi*

NOTLAR

1. ÖZDİN, Nilüfer; *Rönesans Döneminde Tinsel Mülkiyet Kavramının Gelişimi ve Sanatçı Hakları*, (Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com), ISSN:1304-0278 Kış 2005, C.3, S.11, s.84-91.
2. KONUR, Tahsin; *Devlet-Tiyatro İlişkisi*, Ankara 2001, s.61.
3. Eğitim ve öğretim hakkı.
4. ÖZBUDUN, Engun; *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara 1989, s.108.
5. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFB68DA541AA02A11F01B9CC4F1C001E7> (Erişim tarihi:24.10.2007).
6. Eser Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini ifade etmektedir. (Md. 1/B - Ek: 21.2.2001-4630/2 md.)
7. **Kültür yatırımı:** Bu Kanunun amacı doğrultusunda, kültür merkezleri ile her türlü kültürel ve sanatsal faaliyetlerin üretildiği, sergilendiği, eğitim ve öğretimi ile bunlarla ilgili bilimsel çalışmaların yapıldığı alan, yapı ve mekânların yapımına, teknolojik alt yapıların kurulmasına veya donatılmasına yönelik yatırım faaliyetleri. (5225 sayılı yasa Md.3/e)
8. **Kültür girişimi:** Bu Kanunun amacı doğrultusunda, kültür merkezlerinin işletilmesi veya her türlü kültürel ve sanatsal faaliyetlerin üretilmesi, sergilenmesi, eğitim ve öğretimi ile bunlara ilişkin bilimsel çalışmaların yapılması faaliyetleri ile bu faaliyetlerin yapıldığı alan, yapı veya mekânların işletilmesi. (5225 sayılı yasa Md.3/f)
9. **Kültür merkezi:** Bireyler arasında sosyal ve kültürel iletişim ve etkileşim ortamlarının kurulması ile ulusal kültürün yaşatılması temel amaçlarına dönük olmak üzere; asli unsur olarak güzel sanatlar, sinema, geleneksel ve çağdaş el sanatları gibi her türlü kültürel ve sanatsal faaliyetlerden en az birkaçının üretildiği, sergilendiği, bunların eğitim, öğretim ve bilimsel çalışmalarının yapıldığı bölümler ile sağlık, spor, eğitim ve alışveriş gibi gereksinimlerin karşılandığı birimlerin de bulunduğu yapılar. (5225 sayılı yasa Md.3/b)

10. **Kültür varlığı:** 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları. (5225 sayılı yasa Md.3/c)

11. **Somut olmayan kültürel miras:** Sözlü kültür ortamlarında halk tarafından yaratılan ve halkbilimi araştırmaları içinde yer alan; sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kültürel ürünleri ve üretim süreçleri. (5225 sayılı yasa Md.3/d)

12. **Md.5/a-** "Taşınmaz mal tahsis; Bakanlık, bu Kanun kapsamında kültür yatırımları ve girişimleri için taşınmaz mal tahsis etmeye yetkilidir. Bakanlıkça tahsis uygun görülen taşınmaz mallardan;

1. Hazine adına tescilli olanlar Bakanlığın talebi üzerine Maliye Bakanlığının uygun görüşü ile en geç üç ay içerisinde,

2. Mülkiyeti 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun eki (II) sayılı cetvelde yer alan kamu idareleri ile mahalli idarelere ait olanlar, Bakanlığın talebi üzerine ilgili idarenin uygun görüşü ile en geç üç ay içinde bedelsiz olarak Hazine adına tapuya tescil edilerek, Bakanlıkça tahsis edilir.

Hazineye ait olup halen Bakanlıkça tahsisli taşınmaz mallar, bu Kanun kapsamında Bakanlıkça tahsis edilebilir.

Bu taşınmaz malların tahsisi, kiralanması ve bunlar üzerinde bağimsiz ve sürekli üst hakkı tesisine ilişkin esaslar ile süreler, taşınmaz malın bulunduğu yer itibarıyla bedeller, hakların sona ermesi ve diğer şartlar, Bakanlık ve Maliye Bakanlığınca 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa bağlı olmaksızın müştereken tespit edilir.

13. **Md. 5/b-** "Bu kanun uyarınca belge almış kurumlar vergisi mükellefi yatırımcı veya girişimcilerin, ilgili idareye verecekleri aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri, münhasıran belgeli yatırım veya girişimde çalıştırılacakları işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin, yatırım aşamasında üç yıl aşmamak kaydıyla % 50'si, işletme aşamasında ise yedi yıl aşmamak kaydıyla % 25'i, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir."

14. **Md.5/c -** "Bu Kanun uyarınca belgelendirilmiş kurumlar vergisi mükellefi yatırımcı veya girişimcilerin, ilgili idareye verecekleri aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri, münhasıran belgeli yatırım veya girişimde çalıştırılacakları işçilerin, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73 üncü maddeleri uyarınca prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin, yatırım aşamasında üç yıl aşmamak şartıyla % 50'si, işletme aşamasında ise yedi yıl aşmamak şartıyla % 25'i, Hazinece karşılanır."

15. **Md.5/d -** "Su ücretlerini yatırım veya girişimin bulunduğu yörede uygulanan tarifelerden en düşüğü üzerinden öderler. Bu yatırım veya girişimin elektrik enerjisi ve doğal gaz giderlerinin % 20'si beş yıl süreyle Hazinece karşılanır."

16. **Md.5/e -** "Belgeli yatırım veya girişimlerde, Bakanlık ve İşleri Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca verilen izinle yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırılabilir.

Ancak bu şekilde çalıştırılan yabancı personelin sayısı toplam personelin % 10'unu aşamaz. Bu oran Bakanlıkça % 20'ye kadar artırılabilir. Bu personel, en erken işletmenin faaliyete geçmesinin üç ay öncesinden itibaren çalışmaya başlayabilir."

17. **Md.5/f -** Belgeli girişimler ile belge kapsamındaki diğer birimler belgede belirlenen çalışma süresi içinde hafta sonu ve resmi tatillerde de faaliyetlerine devam edebilirler.

18. KHK'nin Tarihi - No: 19.06.1994 - 540, Yetki Kanunu Tarihi - No: 16.06.1994 - 4004, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi - No: 24.06.1994 - 21970 Mükerrer.

19. Resmi Gazete Tarihi: 27.01.1995 Resmi Gazete Sayısı: 22184, Geçerli Dili: İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça

Depoziter: Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Türkiye'nin İmza Tarihi: 14.09.1990, Onay Şekli: Onay Kanunu-Bakanlar Kurulu Kararı.

İhtirazı Kaydı: "Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17, 29 ve 30 uncu maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır." Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 09.12.1994, Kanun No: 4058, Resmi Gazete Tarihi: 11.12.1994, Resmi Gazete Sayısı: 22138.

20. Kültür ve Turizm Bakanlığının: Resmi Gazete Tarihi: 15.03.2007, Resmi Gazete Sayısı: 26463.

21. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından kurulan veya kamu personeli desteklemek için kurulan demekler ve ayrı amaçlarla Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflar bu Yönetmelik kapsamı dışındadır.(Md.2/2)

22. Bakanlar Kurulu Karar Tarihi - No: 26.01.2000 - 2000/153, Dayandığı Kanun Tarihi - No: 14.07.1965 - 657, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi - No: 18.02.2000 - 23968.

23. Milli Eğitim Bakanlığının: Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 20.08.1999, Yayımlandığı Resmi Gazete No: 23792.

24. Kültür Bakanlığının: Resmi Gazete Tarihi: 08.01.1999, Resmi Gazete Sayısı: 23577.

25. Kültür ve Turizm Bakanlığının: Resmi Gazete Tarihi: 18.04.2005, Resmi Gazete Sayısı: 25790.

26. Kamu İhale Kurumundan: Resmi Gazete Tarihi: 24.12.2002 Resmi Gazete Sayısı: 24973.

27. Yükseköğretim Kurumundan: Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 02.02.1985, Yayımlandığı Resmi Gazete No: 18654.

28. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığından: Resmi Gazete Tarihi: 01.04.2006, Resmi Gazete Sayısı: 26126.

29. Kültür ve Turizm Bakanlığının: Resmi Gazete Tarihi: 13.04.2006, Resmi Gazete Sayısı: 26138.

30. Kültür Bakanlığının: Resmi Gazete Tarihi: 09.04.2003, Resmi Gazete Sayısı: 25074.

31. Eser Sahibinin Haklarına Komşu Haklar Yönetmeliği, Fikir Ve Sanat Eseri Sahiplerinin Verecekleri Yetki Belgesi Hakkında Yönetmelik, Fikir Ve Sanat Eserlerinin Kayıt Ve Tescil Hakkında Yönetmelik, Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, İcra Yapım Ve Yayınların Kullanılması Ve/Veya İletilmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ödenecek Telif Ve İşleme Ücretleri Hakkında Yönetmelik, Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi Ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sinema Filmlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik, Sinematografik Ortak Yapımlar Ve Türkiye'de Ticari Amaçlı Film Çekmek İsteyen Yerli Yapımcılar Hakkında Yönetmelik, 3984 Sayılı Kanun Çerçevesinde Elde Edilen Gelirlerin Kullanımına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Fikir Ve Sanat Eseri Sahipleri İle Bağlantılı Hak Sahipleri Meslek Birlikleri Tip Statüsü, Güzel Sanat Eserleri, İlim Ve Edebiyat Eserleri İle Musiki Eserlerinin El Yazısıyla Yazılmış Asıllarının Satış Bedellerinden Pay Verilmesine İlişkin Karar, İmalat Veya İthalat Bedeli Üzerinden Yapılacak Kesintinin Belirlenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı gibi başkaca da yönetmelikler bulunmaktadır.

32. Kanun Numarası:2007, Kabul Tarihi: 11.06.1932, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 16.06.1932, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 2126.

33. Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun.

34. Yabancı muamelesi ve sakif tutulan haklar: Md.29 - (Değişik madde: 29.06.2004 - 5203/1 md.) Bu Kanun gereğince Türk vatandaşlığına kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tabi tutulur. Ancak doğumla Türk vatandaşı olup da,

İşleri Bakanlığının vatandaşlıktan çıkma izni alanlar ve bunların vatandaşlıktan çıkma belgesinde kayıtlı reşit olmayan çocukları; Türkiye Cumhuriyetinin milli güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü ve seçme-seçilme, kamu görevlerine girme ve muafet araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışında, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. Kanunun 33 ve 35 inci madde hükümleri saklıdır.

35. 26.06.2004 tarih ve 25504 S.R.G de yayımlanan (09.06.2004 kabul tarihi) 5187 sayılı "Basın Kanunu" nun 30.maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

36. **Madde 13 -** (Değişik madde: 29.11.1960 - 143/1 md.) Mevkuutelere çalıştırılacak muhabirlerin bu kanunun 5 inci maddesinin 1, 2 ve 3 üncü bentleri hükümleri müstesna, diğer bentlerinde yazılı nitelik ve şartları haiz olmaları icabeder.

Atıfta bulunulan 5.madde hükmü ise şu şekildedir: (Değişik madde: 29.11.1960 - 143/1 md.) Her mevkutenin yazı işlerini fiilen idare eden sorumlu müdürü bulunur.

Yayın muhtelif kısımlarını idare için ayrı sorumlu müdürler bulundurulabilir. Bu takdirde her sorumlu müdür kendi idare ettiği kısımdan sorumlu olur.

Sorumlu müdür aşağıdaki şartları haiz olmalıdır:

- 1 Türk vatandaşı ve lise tahsil görmüş olmak veya bu derecede tahsili bulunduğu resmen tevsik edilmiş olmak,
- 2 21 yaşını bitirmiş bulunmak,
- 3 Türkiye'de ikametgâh sahibi olmak ve devamlı oturmak,
- 4 Devlet memuru, asker veya ordu mensubu bulunmamak, (Mesleki ve ilmi mevkuteler için bu şart aranmaz).
- 5 Kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- 6 (Değişik bent: 10.11.1983 - 2950/1 md.) Ağır hapis, taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan fazla hapis cezalarından biriyle veya yayın tehdidiyle para ve menfaat temini, hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanma, yalan yere şahadet, yalan yere yemin etmek, iftira, suç tasnii, resmi mercileri iffal, müstehtec ve hayasızca yayın, fuhuşyata tahrik, hileli iflas, zimmet, ihtilal, irtikâp, rüşvet, istimal ve istihlak kaçakçılığı suçu dışındaki kaçakçılık suçlarından veya bu Kanunun ek 1 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan suçlar ile bu suçlara tahrik ve teşvikten hüküm giymemiş olmak,

7 Geçici olarak kamu hizmetlerinden yasaklılık, genel emniyet gözetimi altında bulundurulmak veya sürgün cezasına hükümlülük hallerinden bu ceza veya tedbirler infaz edilmiş olmak.

37. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı basın ve yayın organları ile onların yabancı çalışanları.

38. Kültür ve Turizm Bakanlığı

39. **Madde 12 -** (Değişik madde: 03.08.2002 - 4771 S.K./10. md.) Kanuni istisnalar saklı kalmak üzere, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde onsekiz yaşından küçükler çalıştırılmaz.

Polis bar, pavyon, gazino, meyhane gibi içkili yerler ile kuraathane ve oyun oynatılan benzeri yerlere yanlarında veli ve vasileri olsa bile onsekiz yaşını doldurmamış küçüklerin girmesini meneder.

Bu madde hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında 17 nci, işyerleri hakkında da 6 nci madde hükümlerine göre işlem yapılır.

40. KAVCAR, Cahit; *Cumhuriyet Döneminde Sanat Eğitimi*, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi44/kavcar.htm> (Erişim tarihi:24.10.2007).

41. KAVCAR, Cahit; *Cumhuriyet Döneminde Sanat Eğitimi*.

42. KAVCAR, Cahit; *Cumhuriyet Döneminde Sanat Eğitimi*.

43. <http://kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7E7F2B691D9E...> (Erişim tarihi:24.10.2007)

44. KONGAR, Emre; Devletin Sanat İçin Yapabileceği nedir? (http://www.kongar.org/makaleler/mak_de.php) Aydınlanma Yazıları (Erişim tarihi:24.10.2007).
45. http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list_party_info&info_id=102&pid=146 (Erişim tarihi:24.10.2007).
46. <http://www.anap.org.tr/sub.asp?id=83Madde> (Erişim tarihi:24.10.2007).
47. <http://www.dsp.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/DSP%20PARTI%20PROGRAMI.pdf> (Erişim tarihi:24.10.2007).
48. <http://www.akparti.org.tr/program.asp?dizin=38&hangisi=2> (Erişim tarihi:24.10.2007).
49. <http://www.odp.org.tr/genel/program.php> (Erişim tarihi:24.10.2007).
50. <http://www.ip.org.tr/lib/pages/detay.asp?goster=belgeler&belgetur=2> (Erişim tarihi:24.10.2007).
51. http://www.mhp.org.tr/program/program9_3.php (Erişim tarihi:24.10.2007).
52. <http://www.dyp.org.tr/Beyanname/Sosyal-Hayat.asp> (Erişim tarihi:24.10.2007).
53. DAY, Robert A; (Çeviri: Gülay Aşkar Altay); Bilimsel bir makale nasıl yazılır ve yayımlanır? TÜBİTAK Yayınları, Ankara 1996.
54. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFB6B8DA541AA02A11F01B9CC4F1C001E7> (Erişim tarihi:24.10.2007).
55. <http://sivas.turizm.gov.tr/Yonlendir.aspx?F6E10F8892433CFFA6F6AA84981682EFB856E08843ECBADB> (Erişim tarihi:24.10.2007).
56. KONUR, Tahsin; Devlet-Tiyatro İlişkisi, s.20.
57. ÖZDİN, Nilüfer; Rönesans Döneminde Tinsel Mülkiyet Kavramının Gelişimi ve Sanatçı Hakları, (Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com), ISSN:1304-0278 Kış 2005, C.3, S.11, s.84-91.
58. KONGAR, Emre; Devletin Sanat İçin Yapabileceği nedir?

KAYNAKÇA

- DAY, Robert A; (Çeviri: Gülay Aşkar Altay); Bilimsel bir makale nasıl yazılır ve yayımlanır? TÜBİTAK Yayınları, (Ankara 1996).
- "Devlet Müzik ve Sahne Sanatları Kurumlarının Yapılanma ve İşleyişinde Çağdaş Modeller Görüşler ve Sempozyum Bildirileri". <http://sivas.turizm.gov.tr/Yonlendir.aspx?F6E10F8892433CFFA6F6AA84981682EFB856E08843ECBADB> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- KAVCAR, Cahit; Cumhuriyet Döneminde Sanat Eğitimi. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi44/kavcar.htm> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- KONGAR, Emre; Devletin Sanat İçin Yapabileceği nedir? (http://www.kongar.org/makaleler/mak_de.php) Aydınlanma Yazıları (Erişim tarihi:24.10.2007)
- KONUR, Tahsin; Devlet-Tiyatro İlişkisi, Ankara 2001.
- ÖZBUDUN, Ergun; Türk Anayasa Hukuku, Ankara 1999.
- ÖZDİN, Nilüfer; Rönesans Döneminde Tinsel Mülkiyet Kavramının Gelişimi ve Sanatçı Hakları, (Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com), ISSN:1304-0278 Kış 2005, C.3, S.11. (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.anap.org.tr/sub.asp?id=83Madde> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.akparti.org.tr/program.asp?dizin=38&hangisi=2> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list_party_info&info_id=102&pid=146 (Erişim tarihi:24.10.2007)

- <http://www.dsp.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/DSP%20PARTI%20PROGRAMI.pdf> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.dyp.org.tr/Beyanname/Sosyal-Hayat.asp> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.ip.org.tr/lib/pages/detay.asp?goster=belgeler&belgetur=2> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFB6B8DA541AA02A11F01B9CC4F1C001E7> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7E7F2B691D9F...> (Erişim tarihi:24.10.2007)
- http://www.mhp.org.tr/program/program9_3.php (Erişim tarihi:24.10.2007)
- <http://www.odp.org.tr/genel/program.php> (Erişim tarihi:24.10.2007)